

УДК 811.161

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-12>

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ВАРІАНТИ ЛЕКСЕМИ «МІСТО» В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Мікрюкова Катерина

кандидат філологічних наук, старший викладач

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

ORCID ID: 0000-0002-0456-8432

Стаття присвячена дослідженню лексико-семантичних варіантів лексеми «місто» в українській мові. Подано дефініції термінів «лексема», «лексико-семантичне поле», «лексико-семантичний варіант», «сема». З'ясовано інтегральну сему лексико-семантичного поля «місто». На матеріалі аналізу словникових дефініцій виокремлено сім основних значень лексеми «місто»: великий населений пункт, жителі міста (як метонімічне утворення); адміністративний центр; промисловий центр; торговий центр; культурний центр; місцевість; місце, де відбувається базар. Окреслено коло лексем, максимально близьких за парадигматичними характеристиками та об'єднаних у межах лексико-семантичних варіантів лексеми «місто». Зафіксовано ядерні семи «населений пункт», «населений пункт / частина міста», «житло / приміщення / будівля / будинок», «населення / мешканці / жителі / представники міста», «місцевість» у межах лексико-семантичного варіанта «великий населений пункт, жителі міста (як метонімічне утворення)». Виокремлено ядерні семи «установа / організація / підприємство», «особи-керівники / адміністрація / органи», «адміністративно-територіальна одиниця / район / вулиця / площа», «характер поселення / розмір поселення» у межах лексико-семантичного варіанта «адміністративний центр». Визначено перспективи для подальшого дослідження в межах цієї теми.

Ключові слова: лексема, полісемант, лексико-семантичне поле, лексико-семантичний варіант, сема.

Mikriukova Kateryna

Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer

Admiral Makarov National University of Shipbuilding

LEXICO-SEMANTIC VERSIONS OF THE LEXEME "CITY" IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article is devoted to the study of lexical-semantic variants of the lexeme "city" in the Ukrainian language. Definitions of the terms "lexeme", "lexical-semantic field", "lexical-semantic variant", "sema" are provided. The integral schema of the lexical-semantic field "city" has been clarified. Based on the analysis of dictionary definitions, seven main meanings of the lexeme "city" are singled out: a large settlement, city residents (as a metonymic entity); administrative center; industrial center; shopping center; cultural center; locality; the place where the bazaar takes place. A circle of lexemes that are as close as possible in terms of paradigmatic characteristics and united within the lexical-semantic variants of the lexeme "city" is outlined. The nuclear seven "locality", "locality / part of the city", "dwelling / premises / building / house", "population / residents / residents / representatives of the city", "locality" within the lexical-semantic variant "Large settlement" are recorded, residents of the city (as a metonymic entity). The core seven "institution / organization / enterprise", "persons-managers / administration / bodies", "administrative-territorial unit / district / street / square", "character

of settlement / size of settlement” within the lexical-semantic variant “Administrative center” are distinguished. Prospects for further research within this topic are identified.

Key words: *lexeme, polysemantic word, lexical-semantic field, lexical-semantic variant, sema.*

Вступ. Важливе місце в системі досліджень мовної системи посідає лінгвістична семантика. Лексика є складною та цілісною системою, що унеможливорює вивчення всього її масиву, тому найдоцільнішим учені вважають поступовий аналіз окремих груп, компонентів лексичної системи, а отже, проблематика цього питання залишається актуальною. Найяскравіше ієрархічну структуру фрагментів лексико-семантичної системи та відношення традиційних мовних категорій виражає саме лексико-семантичне поле. Лексико-семантичним полем називаємо сукупність лексичних одиниць різної частиномовної належності, пов'язаних спільною семантикою й об'єднаних на основі парадигматичних, синтагматичних та епідигматичних зв'язків. Існують різні погляди щодо одиниць, які утворюють лексико-семантичне поле: лексеми, семи, лексико-семантичні варіанти та словосполучення. Як стверджує О. Селіванова, лексема – це «абстрагована одиниця лексичного рівня системи мови в сукупності всіх лексико-семантичних варіантів, яка характеризується формально-граматичною та семантичною єдністю» [4, с. 322], лексико-семантичний варіант – це «конкретна репрезентація лексеми або семантики в мовленні; одне зі значень мовної системи» [4, с. 328], а сема – це «елементарний компонент значення як найменша розрізнявальна риса, об'єктивно притаманна денотату» [4, с. 632]. У нашому дослідженні спираємося на зазначені дефініції.

Актуальним проблемам ідентифікації внутрішньої структури та моделюванню лексико-семантичного поля присвячено дисертаційні роботи І. Багмут (лексико-семантичне поле звуконайменувань), Т. Ковальової (лексико-семантичні поля колоративів), В. Капась (лексико-семантичне та асоціативне поле «народ»), І. Ходаревої (лексико-семантичне й асоціативне поле «любов») тощо. Проблемами вербалізації лексико-семантичних полів займалися Ж. Тернова (вербалізація лексико-семантичного поля «індивідуальність особистості»), Є. Байтеряков (вербалізація лексико-семантичного поля «смерть»), Т. Нікульшина (вербалізація лексико-семантичного мікрополя «предмет») тощо.

Мета статті – дослідити лексико-семантичні варіанти лексеми «місто» в українській мові. Досягнення поставленої мети реалізовано шляхом вирішення таких основних завдань: з'ясувати дефініції понять «лексема», «лексико-семантичне поле», «лексико-семантичний варіант», «сема»; визначити інтегральну сему лексико-семантичного поля «місто»; окреслити та проаналізувати коло лексем, максимально близьких за парадигматичними характеристиками та об'єднаних у межах лексико-семантичних варіантів лексеми «місто».

Методи та методики дослідження. У дослідженні застосовано метод компонентного аналізу для дослідження семантики багатозначної лексеми «місто» та конкретизації семантичної структури номінацій на позначення міста.

Результати та дискусії. У лексичній системі мови поле «місто» представлене лексемою-полісемантом «місто» – іменником середнього роду однини. Полісемант – це багатозначне слово, здатне закріплювати у своїй семантичній структурі декілька понять. На рівні мовної ідентифікації лексико-семантичне поле «місто» – це сукупність лексикографічно зареєстрованих слів, словосполучень і фразеологічних одиниць, що називають і характеризують місто як з боку його локально-темпоральних і функціональних показників (культурний, адміністративний, торговий центр тощо), так і з огляду на його антропоморфну домінанту – населення. Усі складники лексико-семантичного поля об'єднані інтегральною

семою «великий населений пункт», за якою елементи поля виокремлюємо із загального масиву української мови.

Аналізуючи словникові дефініції, виокремлюємо сім основних значень лексеми «місто»: лексико-семантичний варіант 1 – великий населений пункт, жителі міста (як метонімічне утворення); лексико-семантичний варіант 2 – адміністративний центр; лексико-семантичний варіант 3 – промисловий центр; лексико-семантичний варіант 4 – торговий центр; лексико-семантичний варіант 5 – культурний центр; лексико-семантичний варіант 6 – місцевість; лексико-семантичний варіант 7 – місце, де відбувається базар. У нашому дослідженні зосередимося на описі першого та другого лексико-семантичних варіантів.

Окреслимо коло лексем, максимально близьких за парадигматичними характеристиками та об'єднаних у межах лексико-семантичного варіанта 1 *великий населений пункт, жителі міста (як метонімічне утворення)*. З огляду на основний критерій поля – наявність спільного семантичного стрижня та значеннєву амплітуду аналізованого лексико-семантичного варіанта – у його межах фіксуємо такі активні, ядерні семи, як власне «населений пункт», «населений пункт / частина міста», «житло / приміщення / будівля / будинок», «населення / мешканці / жителі / представники міста», «місцевість» та деякі інші, що перебувають на периферії значення (ілюстративний матеріал наводимо, зосереджуючись на характерних, показових лексичних маркерах).

Сему власне «населений пункт» ілюструють, зокрема, такі номени, як населений пункт – «*місце, заселене людьми (місто, село, селище і т. ін.)*» [5, с. 182], заселяти – «*займати приміщення під житло, проживати де-небудь; населювати якусь територію*» [5, с. 304], населення (зауважимо, що певні лексеми перебувають у зоні перетину декількох лексико-семантичних варіантів, наприклад, ілюстрації семи «населення / мешканці / жителі / представники міста» – «*люди, які проживають в якомусь одному місці*») [5, с. 183] та ін., що репрезентують різноманітні характеристики міста як такого. Сюди ж уналежнюємо і відповідні похідні на кшталт локальний («*який не виходить за певні межі, місцевий*» [5, с. 542]), передміський («*прикм. до передмістя*» [5, с. 170]), приміський («*розташований на околиці міста, в районі, що прилягає до міста*» [5, с. 674]), центральний («*який належить до центру міста, села і т. ін.*» [2, с. 1691]), загальноміський («*спільний для всього населення і всіх організацій цілого міста*» [5, с. 69]), заміський («*який відбувається за межами міста, пов'язаний з виїздом з міста*» [5, с. 212]), міжміський («*який існує, відбувається між містами*» [5, с. 728]), міський («*прикм. до місто*» [5, с. 728]), підміський («*те саме, що приміський*» [5, с. 457]), позаміський («*те саме, що заміський*» [5, с. 792]), міщанський («*прикм. до міщанин*» [5, с. 673]), великоміський («*стос. до великого міста*» [5, с. 320]), загородній («*який знаходиться на околиці міста, за містом; приміський*» [2, с. 385]), іногородній («*з іншого міста, чужоміський*» [2, с. 498]), містовий («*діал. міський*» [5, с. 751]), підгороддя («*діал. приміське село, передмістя*» [2, с. 951]), городок («*зменш.-пестл. до город*» [5, с. 136]), городський («*прикм. до город*» [5, с. 136]) тощо.

Сему «населений пункт / частина міста» виявляємо в лексемах, які переважно номінують локальні особливості міста як такого: околиця («*віддалена від центру частина населеного пункту*» [5, с. 673]), пристань («*вулиця міста або населений пункт, розташований на березі моря або річки*» [2, с. 1060]), центр («*місто, населений пункт, який має адміністративне, промислове, культурне тощо значення*» [5, с. 197]), передмістя («*житловий район, що прилягає до міста, але лежить за його межами*» [5, с. 170]), пригород («*населений пункт, розташований поблизу території міста; передмістя*» [2, с. 1047]), селище («*населений пункт міського типу, розташований поблизу міста або фабрики, заводу тощо*» [2, с. 1259]), середмістя («*центральна частина міста*»

[5, с. 135]), слобідка («**частина міста**, квартал, що зберіг історичну назву за професією, національністю людей, які жили колись там» [2, с. 1340]), слобода («іст. **частина міста**, квартал, де жили люди однієї професії, національності тощо» [2, с. 1342]), сторона («уживається в складі назв **частин міста**, розміщеного на березі річки, бухти тощо» [2, с. 1409]), вишгород («найвища **частина міста**, акрополь» [2, с. 161]), дитинець («**центральна** укріплена **частина** староруського міста, огорожена стінами; кремль, замок» [2, с. 300]), закуток («віддалена від центру **частина міста**, села та ін.» [2, с. 400]), квартал («**частина міста**, обмежена кількома вулицями, що перехрещуються // перен. про населення такої частини міста» [2, с. 532]), нетрі («2. перен. глуха, густо забудована, брудна, погано впорядкована для життя **частина міста**» [2, с. 782]), периферія («**частина країни, міста, села тощо**, віддалена від центру» [5, с. 325]), поділ («**частина** давньоруського міста, розташована біля підніжжя гори на низинному місці» [2, с. 999]), осередок («місто, населений пункт, що має адміністративне, промислове, культурне тощо значення для якоїсь місцевості, країни» [2, с. 858]) тощо.

Сема «житло / приміщення / будівля / будинок» є ключовою в лексемах, які доцільно згрупувати за такими ознаками:

а) загальні назви: житло – «**приміщення**, пристосоване, признач. для життя людей; **дім, оселя**. // Взагалі місце для проживання, перебування» [5, с. 533], приміщення – «**будівля, квартира** чи окрема кімната, в якій поміщається хто-, що-небудь, яка використовується для чогось» [5, с. 677], житловий масив («сукупність **житлових будинків**, об'єднаних певним архітектурним задумом» [5, с. 636]), жилплоща («**житлова площа** (пристосована, признач. для життя людей площа будинку, квартири тощо» [5, с. 533]), квартира («**частина житлового будинку**, що складається звичайно з однієї або кількох кімнат, кухні, передпокою тощо» [5, с. 130]), нежитлове приміщення («**приміщення**, придатне лише для облаштування офісу, магазину, майстерні тощо і не включене до **житлового фонду міста**» [2, с. 1049]);

б) назви частин житлових приміщень: балкон («**прибудований до зовнішньої стіни будинку на повній висоті майданчик, огорожений поручнями (або низькими стінками) і сполучений дверима з внутрішнім приміщенням**» [5, с. 97]), зал («**1. Велике приміщення для багатолюдних зборів, засідань, занять тощо. 2. Заст. простора кімната в квартирі, признач. для прийому гостей, розваг**» [5, с. 179]), колісочна («**приміщення (на перших поверхах міських будинків) для зберігання дитячих колясок**» [2, с. 554]), котедж («**невеликий, перев. заміський, одноквартирний житловий будинок із ділянкою землі**» [2, с. 580]), лоджія («**приміщення в загальному об'ємі будинку, відкрите з фасадного боку і огорожене парапетом або ґраткою, а також відкрита галерея, що прилягає до будівлі**» [5, с. 540]), підвал («**приміщення під першим поверхом будинку нижче рівня землі**» [5, с. 401]), поверх («**частина будинку, що включає низку приміщень, розташованих на одному рівні**» [5, с. 643]), сіни («**нежила частина селянських хат і невеликих міських будинків, яка з'єднує жиле приміщення з ганком**» [4, с. 1309]), тамбур («**прибудова біля входу в приміщення; сіни**» [5, с. 30]), хол («**великий передпокій у міських квартирах**» [4, с. 1673]);

в) характерологічні назви: апартаменти («**великі розкішні кімнати; розкішна квартира**» [5, с. 53]), дача («**літній будинок для відпочинку за містом**» [4, с. 274]), особняк («**будинок багатого власника, в якому живе одна сім'я**» [5, с. 779]), хмарочос («**дуже високий багатопверховий будинок (переважно в американських містах)**» [4, с. 1666]), бунгало («**легка позаміська будівля з верандами**» [4, с. 102]), небосяг («**дуже високий багатопверховий будинок; хмарочос**») [4, с. 748] та ін. Сюди ж уналежнюємо похідні лексеми

на кшталт багатоквартирний («*який має багато квартир (про житловий будинок)*» [5, с. 81]), малоповерховий («*який має невелику кількість поверхів*» [5, с. 611]) тощо;

г) функційні назви: гуртожиток («*приміщення для спільного проживання осіб, перев. тих, що працюють на одному підприємстві або вчаться в одному навчальному закладі*» [5, с. 197]), морг («*будівля, приміщення для трупів...*» [5, с. 800]) та ін.

Сему «населення / мешканці / жителі / представники міста» фіксуємо в лексемах, які можна розподілити на:

а) загальні назви: житель – «*той, хто взагалі десь живе*» [5, с. 532], мешканець – «*особа, що займає якесь приміщення як житло; жилець*» [5, с. 698], населення – «*люди, які проживають в якомусь одному місці*» [5, с. 183], обиватель («*заст. постійний мешканець якої-небудь місцевості, населеного пункту*» [5, с. 499]);

б) соціально орієнтовані назви: пан («*той, хто мав привілейоване становище в дореволюційному суспільстві, належав до забезпечених верств міського населення, інтелігенції*») [4, с. 880], міщанин («*у дореволюційній росії – особа, що належала до міщанства*» [5, с. 763]) та ін.;

в) територіально орієнтовані назви: городянин («*житель міста*» [4, с. 255]), містянин («*житель міста*» [5, с. 751]), передміщанин («*житель передмістя*») [5, с. 170] та ін.;

г) назви професій: градобудівник («*фахівець з градобудування; архітектор*» [5, с. 153]), городник («*ремісник-будівельник, який споруджував міські укріплення, огорожі*» [4, с. 255]), кондуктор («*працівник міського транспорту, що продає квитки й стежить за порядком у трамваї, тролейбусі, автобусі*» [4, с. 564]) та ін.

Сюди ж уналежнюємо відповідні похідні на кшталт городянський («*той, що належить або властивий міським мешканцям*» [4, с. 255]) тощо.

Наявність семи «місцевість» фіксуємо у таких лексемах: місце – «*певний пункт, площа, признач. для кого-, чого-небудь. 2. перев. мн. Певна місцевість. 3. тільки мн. Віддалені від центру, центральних організацій райони, організації, установи; периферія*» [5, с. 751], місцевість – «*те саме, що край*» [5, с. 753], край – «*місцевість, область, район і т. ін., що має певні природні й кліматичні особливості; сторона*» [5, с. 321], округа («*навколишня місцевість*» [5, с. 681]).

Лексико-семантичний варіант 2 характеризує місто як адміністративний центр, що репрезентовано такими лексемами: адміністративний – «*стос. до адміністрації (в 1 знач.)*» [5, с. 20], адміністрація – «*1. Керівний орган установи, організації, підприємства і т. ін. 2. збірн. Особи, що керують установою, організацією, підприємством і т. ін.*» [5, с. 20], район – «*адміністративно-територіальна одиниця в Україні, яка є складовою частиною областей великих міст*» [4, с. 1199], адміністративний центр – це «*поселення (населені пункти), які розташовані на території тієї чи іншої адміністративної одиниці та мають адміністративне значення*» [1, с. 8] тощо. Додамо, що Географічна енциклопедія України визначає адміністративний центр як «*поселення, що виконує функції загального адміністративного керівництва та/або зосереджує органи місцевого самоврядування різного територіального рівня. Адміністративний центр повинен бути тісно пов'язаний з усіма частинами своєї адміністративно-територіальної одиниці, мати достатній економічний, культурний та кадровий потенціал*» [3, с. 47].

Отже, враховуючи словникові дефініції, до лексико-семантичного варіанта 2 «Адміністративний центр» уналежнюємо лексеми, які містять вказівку на установу / організацію / підприємство, осіб-керівників / адміністрацію / органи, адміністративно-територіальну одиницю / район / вулицю / площу, характер поселення / розмір поселення.

З огляду на це можна розширити коло відповідних репрезентантів різноманітними лексемами, які, зокрема, можуть:

а) номінувати різноманітні конкретні установи: архів («**установа**, яка займається збиранням, упорядковуванням і зберіганням старих документів...» [5, с. 64]), гідрометслужба («**установа**, в якій систематично ведеться спостереження за станом погоди, режимом рік...» [5, с. 67]), емітент («**держава**, банк, **установа**, що проводить емісію» [5, с. 477]), колектор («**установа**, що займається збором і розподілом чого-небудь між підвідомчими організаціями» [5, с. 218]), лабораторія («**спеціалізована установа** або відділ установи, де проводяться експерименти, дослідження...» [5, с. 428]), адресний стіл («**установа**, в якій ведеться реєстрація мешканців даного міста й видаються довідки про місце їх проживання» [2, с. 14]), митниця («**установа**, що здійснює контроль за провозенням товарів через кордон і за оподаткуванням їх» [5, с. 721]), пароплавство («**установа**, що керує пароплавним транспортом» [5, с. 75]), радіокомітет («**установа**, яка здійснює організацію радіомовлення» [5, с. 431]), радіостанція («**установа**, яка здійснює передавання та приймання радіоповідомлень...» [5, с. 434]), телеграф («**установа зв'язку**, що приймає та передає такі повідомлення...» [5, с. 60]), телестудія («**установа**, що організовує телепередачі» [5, с. 63]), яхт-клуб («спортивна **організація**, яка об'єднує спортсменів, що займаються водним спортом» [5, с. 660]), уряд («**державна установа**» [5, с. 483]), санітарна станція («**комплексний заклад** у системі органів охорони здоров'я, що проводить санітарну роботу в місті, районі...» [2, с. 1215]), поштамт («**центральна поштова установа в місті**» [2, с. 1034]) та ін.;

б) подавати узагальнені номінації відповідних закладів: інституція («**установа, заклад**» [5, с. 34]), контора («**адміністративно-канцелярський відділ підприємства, закладу, установи або окрема установа з господарськими, фінансовими й т. ін. функціями**» [5, с. 268]), бюро («**назва керівного органу партії, організації, установи**» [5, с. 269]), контроль («**установа або організація**, що здійснює нагляд за ким-, чим-небудь або перевіряє його» [5, с. 271]), міністерство («**центральна урядова установа**, яка відає окремою галуззю господарства або державного управління» [5, с. 742]), офіс («**установа**, контора, канцелярія якої-небудь фірми, підприємства, службове приміщення» [2, с. 868]), підприємство («**окрема виробнича установа (завод, фабрика і т. ін.)**» [5, с. 487]), управа («**установа**, яка займалася суспільними, становими та адміністративними справами» [5, с. 468]), установа («**організація (з певним штатом службовців і адміністрацією)**, що відає якою-небудь галуззю (галуззями) народного господарства, торгівлі, культури, науки...» [5, с. 497]), спілка («**громадське об'єднання, організація...**» [5, с. 527]), домоуправління («**адміністративний орган** для керування жилим домом або групою жилих домів» [5, с. 366]), дума («**представницький виборний орган** центрального чи місцевого управління» [5, с. 434]), мерія («у деяких зарубіжних країнах – муніципальне **управління; приміщення цього управління**» [5, с. 678]), міліція («**державний адміністративний орган у СРСР**, що здійснює охорону громадського порядку в країні» [5, с. 737]), муніципалітет («**виборний орган місцевого, переважно міського, самоврядування**» [2, с. 696]), поліція («**система особливих органів державного управління для охорони безпеки існуючого ладу і встановленого порядку**» [5, с. 85]), рада («**колегіальний орган** якої-небудь організації, установи чи сама організація, установа...» [5, с. 426]), ратуша («в Україні та Росії у 18–19 ст. – один з **органів міського самоврядування**» [2, с. 1160]), суд («**державний орган**, який розглядає цивільні, кримінальні та деякі адміністративні справи» [5, с. 821]) тощо.

У межах цього ж лексико-семантичного варіанта виокремлюємо і лексеми, що називають «особу-керівника / адміністрації / органу», напр.: городничий («**службова особа**

(з дворян), що виконувала на території міста адміністративно-поліцейські функції» [2, с. 255]), градоначальник («**службова особа**, яка на правах губернатора стояла на чолі великого міста, що не підпорядковувалося керівникові губернії» [2, с. 258]), думець («**член державної або міської думи**» [2, с. 331]), лавник («іст. в Україні за середньовіччя – **член міського суду**» [2, с. 603]), мер («**голова міської адміністрації**» [2, с. 659]), староста («в Україні, Польщі та Великому князівстві Литовському (у 15–18 ст.) – **керівник місцевого міського чи сільського управління або самоврядування; війт**» [2, с. 1374]) та ін.

Крім того, актуальним у межах цього ж лексико-семантичного варіанта уважаємо і виокремлення лексем на позначення «адміністративно-територіальних одиниць / районів / вулиць / площ», напр.: мікрорайон («первинна структурна **одиниця частини міста, селища, де, крім житлових будинків, розміщено торговельні підприємства, різні заклади...**» [2, с. 674]), окологород («**район міста, підвідомчий поліцейському наглядачеві**» [2, с. 837]), округ («**частина держави, що виділяється в окрему територіальну одиницю з адміністративно-політичною, господарською тощо метою**» [5, с. 681]), частина («**адміністративний район міста**» [2, с. 1705]), градоначальництво («**велике місто, виділене з губернії в окрему адміністративну одиницю**» [2, с. 258]), дільниця («**адміністративно-територіальна або виробнича одиниця**» [5, с. 306]), агломерація («**компактне розміщення міських поселень, об'єднаних у єдине ціле деякими зв'язками**» [2, с. 10]), столиця («**головне місто, адміністративно-політичний центр держави...**» [5, с. 726]); еспланада («**широка вулиця з алеями посередині**» [5, с. 488]), магістраль («**широка міська вулиця з великим рухом**» [2, с. 634]), майдан («**велике незабудоване місце в місті або селі; площа**» [2, с. 637]), набережна («**вулиця на березі ріки, моря**» [5, с. 12]), палац-парад («**заст. площа в місті або в фортеці, замку для навчання, огляду, параду військових частин**» [2, с. 876]), проспект («**широка і пряма міська вулиця**» [2, с. 1098]), ріг («**місце, де перетинаються дві вулиці...**» [5, с. 553]), узвіз («**вулиця, дорога, що мають підйом**» [5, с. 405]), тупик («**вулиця, провулок, що не мають наскрізного проходу...**» [5, с. 321]), брук («**дорога або вулиця (мостова), вимощена камінням**» [5, с. 241]) тощо.

Сему «характер поселення / розмір поселення» реалізовано в лексемах: автоград («**місто, що виникло на базі великого автомобілебудівного заводу**» [2, с. 6]), порт («**приморське місто, розташоване біля такої ділянки**» [2, с. 1028]), побратим («**перен. про місто, адміністративну територію, державне підприємство тощо, що вступило у відносини дружби та співпраці з подібними собі в іншій країні**» [2, с. 991]), повітове місто («**адміністративний центр повіту**» [2, с. 995]), поліс («іст. **місто-держава; особлива форма соціально-економічної та політичної організації суспільства**» [2, с. 1009]), повіт («**повітове місто**» [2, с. 995]), гавань («**місто з природною або штучно зробленою стоянкою для суден**» [2, с. 215]), місто-супутник («**місто, яке розташовується в приміській зоні великого міста й має з ним безпосередні виробничо-економічні та культурні зв'язки**» [5, с. 852]), мегаполіс («**місто з понад мільйонним населенням**» [2, с. 453]), містечко («**селище міського типу переважно в Україні та в Білорусі**») [5, с. 749].

До лексико-семантичного варіанта 2 уналежнюємо також похідні лексеми, зафіксовані практично щодо кожної з виокремлених семних моделей: думський («**стос, до державної або міської думи, зв'язаний з ними**» [2, с. 331]), мікрорайонний («**що стосується мікрорайону – первинної одиниці районування міста; призначений для обслуговування жителів мікрорайону**» [2, с. 674]), міськвиконком («**скорочення: міський виконавчий комітет**» [5, с. 754]), міськвно («**скорочення: міський відділ народної освіти**» [5, с. 754]), райвно («**скорочення: районний відділ народної освіти (як установа)**» [5, с. 441]), райвиконком («**скорочення: районний виконавчий комітет (як установа)**» [5, с. 441]), райрада

(«скорочення: **районна рада депутатів трудящих (як установа)**» [5, с. 443]), райспоживспілка («скорочення: **районна споживча спілка (як установа)**» [5, с. 443]), райфінвідділ («скорочення: **районний фінансовий відділ (як установа)**» [5, с. 443]), районувати («робити поділ певної території на **райони (адміністративні, промислові, економічні...)**» [5, с. 443]), першопрестольний («в якому був головний престол; який був найдавнішою **столицею (про місто)**» [2, с. 940]), столийний («заст. **столичний (про місто)**» [2, с. 1396]), столичний («який міститься, відбувається в **столиці...**» [5, с. 726]), містечковий («*прикм. до містечко*» [5, с. 749]), маломістечковий («*власт. для маленького містечка*» [2, с. 641]) тощо.

Висновки. Отже, констатуємо, що ядерну зону лексико-семантичного поля «місто» складають такі лексико-семантичні варіанти та відповідні семні моделі: «великий населений пункт, жителі населеного пункту», у межах якого максимально активними є семні моделі «населений пункт / частина міста»: приміський, міжміський, підміський, позаміський, пригород, периферія, середмістя, слобідка, заміський, загальноміський, городський; «населення / мешканці / жителі / представники міста»: городянин, містянин; «назви професій»: банкір, ресторатор та ін.; «адміністративний центр», у межах якого яскраво представлено семні моделі «установа / організація / підприємство»: поштамт; «особа / керівник / адміністрація / орган»: мер, міськвиконком, міськвно, муніципалітет; «адміністративно-територіальна одиниця / район / вулиця / площа»: бульвар, майдан, передмістя, проспект, район, столиця; «характер поселення / розмір поселення»: мегаполіс, великоміський, автоград. Перспективним для подальшого дослідження вважаємо аналіз семних моделей лексико-семантичних варіантів «промисловий центр», «торговельний центр», «культурний центр», «місцевість».

Література:

1. Адміністративно-територіальний устрій України: шляхи реформування : монографія. Київ : Геопринт, 2007. 365 с.
2. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
3. Географічна енциклопедія України : у 3-х т. / відп. ред. О.М. Маринич. Київ : «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1989. Т.1: А – Ж. 416 с.
4. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.
5. Словник української мови : в 11 т. АН УРСР / за ред. акад. І.К. Білодіда та ін.; Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1970–1980. URL: <https://sum.in.ua/>

References:

1. Administrativno-terytorialnyi ustroi Ukrainy: shliakhy reformuvannya : monohrafiia [Administrative-territorial structure of Ukraine: ways of reform: monograph]. Kyiv. : Neoprynt, 2007. 365 s. [in Ukrainian].
2. Velykyi tлумachnyi slovnyk ukraïnskoi movy [A large explanatory dictionary of the Ukrainian language]. uklad. i hol. red. V. T. Busel. Kyiv, Irpin : VTF "Perun", 2007. 1736 s. [in Ukrainian].
3. Neohrafichna entsyklopediia Ukrainy [Geographical encyclopedia of Ukraine]: V 3-kh t. vidp. red. O. M. Marynych. Kyiv : "Ukrainska entsyklopediia" im. M.P. Bazhana, 1989. T.1: A-Zh. 416 s. [in Ukrainian].
4. Selivanova O.O. (2010) Linhvistychna entsyklopediia [Linguistic encyclopedia]. Poltava : Dovkillia-K. 844 s. [in Ukrainian].
5. Slovnuk ukraïnskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]: V 11 t. / AN URSR, In-t movoznavstva im. O.O. Potebni / [Redkol.: akad. I.K. Bilodid ta in.] Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980. Retrieved from: <https://sum.in.ua/> [in Ukrainian].